

LAVINSKAS, Frank. Kun. Jurgis Ambroziejus Pabrieža ir jo raštai: (1771–1849). Amerikos lietuvių laikraščiai: 1879–1955. Long Island City, New York: [1956]

KUN. JURGIS AMBROZIEJUS PABRIEŽA IR JO RAŠTAI*)

(1771 — 1849)

Jurgis, sūnus Jono, Pabrieža gimė 15 sausio 1771 m. Pakuršėj apie Linkimus (Telšių pav.) ir tokiu būdu, pagal vietą gimimo, buvo S. Daukanto kaimynas; paėjo jis iš Žemaitijos bajorų ženklo “Juodvarnis” (Słepowron). Apie jo jaunystę ir žemesnius mokslus nieko nepasisekė patirti. Augščiausias mokslus ėjo garsiam Vilniaus universitete and mediciniško fakulteto; universitete moki-

*) Paraszyta pagal “Varpą” 1898.

nosi jau ne jaunu vyru būdamas, nes užsiliko žinia, kad, grįždamas iš Vilniaus ant vakacijų namo, prityrė daug kliūčių nuo Napoleono armijos (1812 m.). Tais pačiais metais, nepabaigęs daktariško mokslo, išėjo į Varnių seminariją.

Užsiliko žinia, būk, priėjęs seminarijoje išguldymą šv. Augustino mokslo apie kunigų pareigas, norėjęs išeiti iš seminarijos ir apie tai pasisakęs seminarijos rektoriui; bet rektoriui pasisekė perkalbėti ir sutūrėti seminarijoje, ir tokiu būdu Jurgis Pabrieža, pabaigęs Varnių seminarijoje mokslą, tapo kunigu.

Turėdamas gerą iškalbą, kun. Pabrieža pagarsėjo gražiais savo pamokslais, kuriuos skelbė po visokius Žemaitijos kampus, nes, būdamas kamendorium, daug vietų turėjo pereiti, beskelbdamas Dievo žodį, patekęs buvo ir pas užmarinius prūsų lietuvius (už Kuršgafo), pas "naujuosius Katalikus". Paskui prastojęs sveikata, pateko į Kartenų miestelį (Telšių pav.), kaip altaria. Bet čion neilgai trukęs perėjo į Kretingos klostorių, kur įstojo į bernardinus-zokoninkus po vardu Ambrozijaus.

Ir į klostorių patekęs, kun. Pabrieža neturėjo atsilsio; čia bernardinai paskyrė jį į mokintojus Kretingos mokykloje, kuri tuomet buvo po zokoninkų priežiūra. Kokiuose metuose tai atsitiko, nesužinome, bet 1831 m. kun. Pabrieža buvo mokintoju Kretingos mokykloje. Darbo čia nemažai buvo, kaip galim spėti, nes tuomet mokinosi daugiau 300 mokintinių. Mokintoju čion kun. Pabrieža buvo visą laiką, iki maskolių valdžia neatėmė tos mokyklos nuo kunigų-zokoninkų ir nebuvo paskirti svietiški mokintojai (1839).

Būdamas klostorių, kun. Pabrieža darbavosi ne vien mokykloje, bet ir turėjo nemažai užsiėmimo ir su augalais ir žolelėmis, kuriuos su didžiu įsimylėjimu augino klostoriaus sode. Kasmet nuo gegužės mėnesio jis, važinėdavo po gimines ir pažįstamus, rinkinėjo visokias žoleles. Kaip matyti iš liekanų jo darbų nekurias retas žoles jis turėjo gavęs net iš botanisko Vilniaus sodo ir augino klostoriaus sode. Būdamas dideliu žinovu ir mylėtoju botanikos, jis daug buvo parašęs raštų apie botaniką (ir daktarystę); didelis botanikos rakraštis jau buvo prirengtas spaudai ir pinigai (1000 gollandiškų muštinių) ant to paskirti, bet mirtis (30 d. spalio 1849 m.) padarė galą rašytojui ir jo darbams; pinigai sunyko, o rankraščiai ir baigia nykti, po visur išmėtyti...

Kun. Pabrieža palaidotas ant senųjų Kretingos kapinių; ir dabar po kairei pusei kelelio, beveik pusiaukelėje einant nuo vartų į Koplyčią, gali matyti apaugusį žolynais ir žolėmis kapą, ant kurio stovi nedidelis, nukaltas iš akmens kryžius, su iškaltu lotynišku parašu; ant vienos pusės parašyta:—

Præd. Ambrosius Pabrež,
ant kitos-gi:

15 Jan. 1771. Vixit 79 an. Obiit 30 act. 1849.

Tą akmeninį kryžių pastatė miręs neseniai gvardijonas Feliksas Rimkevičius.

Mirus kun. Pabriežai, su paliktais jo raštais Kretingos zokoininkai apsiėjo neišmintingai: sunaikino, išdalino, išmėtė. Kadangi daugiausia buvo apie gydymą, tai tik dalis rankraščių ir žolių surinkimas (herbarius) pateko į klioštoriaus knygyną, kitus-gi rankraščius gavo koksai ten Kretingos felčieris (turbūt Bortkevičius, kaip matyt iš parašo ant vieno rankraščio), kuris, matyt, nesigailėdamas juos naikino; nuo šito pateko kitam ir tokiu būdu eidami per rankas nyko. Paduodame čion keletą žinių apie kun. Pabriežos darbus.

1. Žolių surinkimą, iš pradžios patalpintą į klioštoriaus knygyną, zokoininkai sunaikino, kaipo nereikalingą šlamštą; kiek galima spręsti iš poros užsilikusių žolių, surinkimas gražiai buvo sustatytas, prie kiekvienos žolės pridėta kortelė, ant kurios pilnas sistematiškai užrašytas lotyniškas vardas ir trumpas aprašymas tos žolės lotyniškai arba lenkiškai; pridėta ir vietos, iš kur gauta žolė.

2. Didelis botanikos rankraštis, žemaitiškai parašytas yra Kauno seminarijos knygyne.

2. Dictonarium botanicum latino-samogiticum. Šits botaniškas žodynas turi 1400 su viršum vardų. Gale žodyno, parašyto pagal alphabetą, pridėti vardai žolių nepaminėtų žodyne, bet tas priedas ne visas užsiliko: ar daug paskutinių lapų nuplėšta, sunku spēt. Reika pasakyti, kad "nukaltus" žodžius vartoja tik veislėms atskirti, padėkim: *arenaria rubra* — smilčius raudonasis, *arenaria trinervia* — smilčius trigyslinis. Toliau reikia pasakyti, kad rašytojo žinota kur kas daugiau žolių vardų, ne kaip tam žodyne padėta. Liekanose kitų rankraščių, prie nekurių žolių paminėta po 2—3 vardus, o žodyne randi tik vieną (retai du vardu), botanikos-gi rankraštyj atsiranda daug žolių visai žodyne nepaminėtų.

3. Rankraštis (pp. 144 in 16°) apie ligas be apskrito užvardijimo; rankraštis šits visas užsiliko; čia plačiai ir sistematiškai aprašyta 5 skyčiuose padėjimai: I. apie slogas plaučių, II. apie slogas nosies, III. apie slogas kūdikių ir vaikų, IV. apie kosulį ir V. apie dusulį ir slogas smaugiančiasias. Rankraštis, matyt, spaudai buvo prirengtas.

4. Liekanos (4 ark.) rankraščio, kur, matyt, labai plačiai buvo aprašyta, kaip kokias ligas gydyti nurodyta žole; padėkim, apie miežius smulkiai užrašytas beveik visas arkušas.

5. Straipsnelis apie kraujažolę (žyvatažolę, daugdovinę didesnęją — *Chelidonium maj.*).

6. Keletas lenkiškų rankraščių, kur parašyta apie visokias ligas, žoles, vaistus, visokias namines rodas ir t.t.

7. Botanika (Taislius auguminis), kurią dabar spaudiname, buvo parašyta 1843 m., bet neapsiėmus niekam jos spaudinti, rankraštis pateko į knygyną Seminarijos Žemaičių dijecezijos, kur guli po šiais dienai. Ilgainiui visi apie jį užmiršo, neišskiriant nė seminarijos perdėtinių. Tik 1890 m. po pavogimui Daukanto Istorijos vyriausybė atsiminė, kad seminarijos bibliotekoje randasi dar kitas rankraštis, ant kurio lietuviški inteligentai gali godžiai žiūrėti, ir prisakė knygiui uoliai daboti kun. Pabriežos veikalo. Bet pasidėkavojant pasišventimui tūlo klieriko (dabar kunigo) Kauno seminarijos pasisekė įgyti jo nuorašą.

Botanika originale nešioja tokį vardą:

“Taislius auguminis, kuriame talpinasi augimės ligšiol rastosios terp mūsų, kaip nekuriuose svetšalise, su prijungimu abladnų prajovų veikalo ir surašymo vardų paprastųjų teip žemaitiškų kaipo prusiškų, lotyniškų ir vardų taislinių žemaitiškų su lotyniškais, per kunigą Ambroziejų Pabrėžą, buvusi koznadiejų ir mokytoją Kretingos mokslnyčioje, tercijorių Z. Š. T. Pranciškaus 1843 m.”

Svarbiausiu dalyku tame veikale yra alfabetiškas surašas augmenų, randančius vakarinėje Lietuvos dalyje, su padėjimu prie kiekvieno lotyniško vardo. Berods, galima būtų šiuo tarpu pasikakinti tuo surašu, bet kadangi Pabriežos terminologija gali būti naudinga būsiančiam lietuviškam botanikui, spaudiname užtai visą pirmą dalį, t.y., įžengą. Tos dalies, kur kiekvienas augmuo paskyrium yra aprašytas, iš Kauno negavome.

Veikalas parašytas žemaitiškai; užtai dalį, kur autorius aiškina apie savo rašybą, išleidžiame; nespaužisime teipgi skyriaus, kuriame yra kalba apie sutrumpinančius ir botaniškus ženklus. Šeip spaudiname viską, ką turime, žodis į žodį, permainingdami tik rašybą.